

***HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN ETİK DUYARLILIKLARI İLE ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ**
THE RELATION BETWEEN ETHICAL SENSITIVITY AND CRITICAL THINKING DISPOSITION OF NURSING STUDENTS

Aynur KIZILIRMAK¹, Pelin CALPBİNİCİ¹

¹Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Semra ve Vefa Küçük SYO, Doğum-Kadın Sağ, ve Hast, Hemş, Nevşehir

ÖZ

Araştırma, hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıkları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla kesitsel, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı olarak yapılmıştır.

Araştırma bir üniversitenin sağlık yüksekokulunun hemşirelik bölümünde yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2016-2017 eğitim ve öğretim yılı bahar döneminde 2., 3. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan 324 hemşirelik öğrencisi oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmeyecek araştırmaya katılmayı kabul eden 233 öğrenci örneklem kapsamına alınmış olup, evrenin %72'sine ulaşılmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Hemşirelik Öğrencileri İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği (HÖUEDÖ) ve Kaliforniya Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği (KEDEÖ) kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada öğrencilerin yaş ortalaması 21.54±2.00 olup, %72.1'i kız, %27.9'u erkek'tir. Öğrencilerin %68.7'sinin etik sorunlarla karşılaştığı, etik sorun ile karşılaşan öğrencilerin %77.5'inin bireye hastalığı hakkında bilgi verme, %74.3'ünün ise bakım uygulamaları konusunda etik sorunlarla karşılaştığı bulunmuştur. Öğrencilerin, HÖUEDÖ puan ortalaması 4.63± 0.56, KEDEÖ puan ortalaması 215.87±22.52 olarak saptanmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılığının nötr, eleştirel düşünme eğilimlerinin ise düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin etik duyarlılık ve eleştirel düşünme eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir (p>0.05).

ABSTRACT

The study was conducted as cross-sectional, descriptive and correlative to determine the relation between ethical sensitivity and critical thinking of nursing students. The study was conducted at nursing department in a health vocational college of a university. Universe of the study was comprised of 324 students, the 2nd, 3rd and 4th year students in the spring term of the 2016-2017 academic year. Sample selection was not done as 233 students volunteered and consented to participate in the study, and thus 72% of the study population was provided. Data was collected with Personal Information Form prepared by the researcher in line with the literature, Modified Moral Sensitivity Questionnaire for Student Nurses (MMSQSN) and California Critical Thinking Dispositions Inventory (CCTDI). The mean age of the students in the study was 21.54±2.00, 72.1% of them were girls and 27.9% of them were boys. It has been detected that 68.7% of the students had ethical problems and 77.5% of these students experienced this problem when giving information to patients about their diseases, and 74.3% had problems with care applications. The mean ESSANS score of the students was 4.63± 0.56, the mean CCTDI score mean was 215.87± 22.52. It has been found that ethical sensitivity of nursing student was neutral, critical thinking disposition was low. There was no significant correlation between ESSANS and CCTDI score means of the students (p>0.05).

Anahtar kelimeler: Etik Duyarlılık, Hemşirelik, Hemşirelik Öğrencileri, Eleştirel düşünme

Keywords: Ethical sensitivity, Nursing, Nursing Students, Critical Thinking

*Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir (No: BAP 16/2F24)

Makale Geliş Tarihi : 06.06.2018

Makale Kabul Tarihi: 18.10.2018

Corresponding Author: Dr. Öğretim Üyesi Aynur KIZILIRMAK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu, 2000 Evler Mahallesi, Zübeyde Hanım Caddesi 50300 Nevşehir.

Tel: +90 384 215 23 80

Fax: +90 384 215 23 00

E-mail: aynur268@gmail.com

GİRİŞ

Son yıllarda, modern tanı ve tedavi araçlarındaki teknolojik ilerlemeler, tıbbi bakım ve uygulama sürecindeki değişimler, bütçe kısıtlamaları, reformlar, nüfus artışı, göçler ve hasta hakları gibi pek çok faktör dünya genelinde sağlık sisteminde büyük değişikliklere yol açmıştır (1,2). Bu değişiklikler birtakım değer sorunlarını da beraberinde getirmiş ve sağlık profesyonelleri için etik sorunların ve ikilemlerin artarak devam etmesine neden olmuştur (3,4).

Hasta bakımı ve tedavisini sürdürme sorumluluğu olan ve serviste hasta ile daha fazla zaman geçiren hemşireler sıklıkla etik ikilemlerle karşı karşıya kalmakta ve karşılaştıkları bu etik ikilemler karşısında doğru karar verebilmeleri beklenmektedir (5,6). Ancak hemşirelerin, etik problemleri tanıması ve çözümlenebilmesi konusunda doğru kararları alabilmesi için etik duyarlılıklarının gelişmiş olması önem taşımaktadır (7,8). Etik duyarlılık, hemşirenin bakım uygulamasında belirsizlik içerisinde karar alma yeteneği ve bu durumda rol ve sorumluluğunun farkında olarak harekete geçme cesareti olarak tanımlanmaktadır (8,9).

Geleceğin hemşirelik hizmeti sunucuları olarak hemşirelik öğrencilerinin, çalışacakları işyerlerinde etik açıdan zorlu hemşirelik uygulamaları ile karşılaştıklarında yüksek düzeyde etik duyarlılık göstermeleri ve etik karar verme becerilerine dayalı bütüncül bir bakım sağlayabilmeleri gerekmektedir (10). Hemşirelik öğrencileri klinik uygulamalar sırasında; hastanın sağlık profesyonelleri tarafından kötü muameleye tabi tutulması, hastaya verilen yanlış bilgiler, sosyoekonomik durumları nedeniyle hastalara karşı ayrımcılık yapılması ve hasta mahremiyetinin gözardı edilmesi gibi pek çok etik sorun ile karşı karşıya kalabilmekte (10,11) ve bunun sonucu olarak da ahlaki sorunlar yaşayabilmektedir (12). Bu nedenle etik duyarlılık hemşirelik öğrencileri için eğitimleri sırasında geliştirilmesi gereken önemli bir özelliktir (11).

Hemşirelik öğrencilerin klinik uygulamalarda yaşadıkları etik sorunlar ile baş edebilmeleri ve ileride gelişmiş ahlaki duyarlılığa sahip birer hemşire olabilmeleri için etik eğitimin önemi büyüktür. Etik eğitim, etik sorunlarla başa çıkma becerilerinin kazanılmasında, karar verme sürecinde aktif rol almada ve mesleki kimliğin kazanılmasında önemli rol oynamaktadır (13). Öğrencilerinin etik eğitiminin yanı sıra etik sorunları tanımlayabilmesi, etik sorunlar hakkında akıl yürütebilmesi ve doğru eyleme karar verebilmesi için eleştirel düşünme becerilerinin gelişmiş olması da önemlidir (9,14).

Hemşirelik uygulamalarında artan etik sorunların çözümünde, hemşirenin eleştirel düşünme becerisinin etik muhakeme yeteneğini kullanarak ve etik sorunlara daha duyarlı yaklaşarak doğru eyleme karar vermede etkili olabileceği düşünülmektedir (9,10). Fakat literatürde hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıkları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiyi saptayan yeterli araştırmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda eleştirel düşünme ile etik duyarlılık arasında ilişkinin saptanması, hemşirelik öğrencilerinin eğitimleri esnasında etik konularda eğitim verilirken eleştirel düşünme eğilimlerinin de gözönüne alınmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırma, hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıkları

ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma kesitsel, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tiptedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2016-2017 eğitim ve öğretim yılı bahar döneminde 2., 3. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan 324 hemşirelik öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiştir. Evrendeki öğrencilerden 6 öğrenci hiç bir derse devam etmediği ve 85 öğrenci araştırmaya katılmayı kabul etmediği için araştırma 233 öğrenci ile tamamlanmıştır. Araştırmada evrenin %72'sine ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, verilerin toplanmasında literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu, Hemşirelik Öğrencileri İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği ve Kaliforniya Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu; hemşirelik öğrencilerinin sosyodemografik özelliklerini ve etik konusunda bilgi düzeylerini değerlendiren soruların yer aldığı toplam 12 sorudan oluşmaktadır.

Hemşirelik Öğrencileri İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği (HÖUEDÖ); Rhonda W. Comrie tarafından 2012 yılında öğrenci hemşirelerinin etik duyarlılığını ölçmek için Lutzen tarafından geliştirilmiş olan Ahlaki Duyarlılık Anketinden uyarlanmıştır (15). Türkiye'de ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını 2015 yılında Yılmaz-Şahin ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Otuz ifadeden oluşan yedili likert tipteki ölçekte ifadeler, 1 puan (Hiç katılmıyorum) 7 puan (Tamamen katılıyorum) arasında değerlendirilmektedir. Puanın yüksek olması etik açıdan yüksek duyarlılığı, puanın düşük olması ise etik açıdan düşük duyarlılığı göstermekte ve alınabilecek toplam puan 30-210 arasında değişmektedir. Ölçek puan ortalaması, 7-5.9 çok önemli, 5.8-5 önemli, 4.9-3.1 nötr, 3.1'in altında ise önemsiz olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin kişilerarası oryantasyon, modifiye özerklik, yardımseverlik, etik anlam oluşturma, etik ikilem deneyimlemek ve uzman bilgisine başvurmak üzere toplamda altı alt boyutu bulunmaktadır (5). Ölçek puan hesaplaması; toplam ve herbir alt boyutu için katılımcıların kendi içinde ortalaması alındıktan sonra genel ortalamaya alınarak hesaplanmaktadır. Orijinal ölçekte cronbach alfa değeri 0.64 olarak belirlenmiştir (15). Yılmaz-Şahin ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan araştırmada ise cronbach alfa değeri 0.73 bulunurken, araştırmamızda 0.78 olarak bulunmuştur (5).

Kaliforniya Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği (KEDEÖ); 1990 yılında Amerikan Felsefe Derneği'nin düzenlediği Delphi Projesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Orijinali envanter iken Türkçe'ye ölçek olarak kazandırılmıştır. KEDEÖ, benzer eleştirel düşünme ölçeklerinden farklı olarak bir beceriyi ölçmek için değil, kişinin eleştirel düşünme eğilimini ya da daha kapsamlı bir deyimle eleştirel düşünme düzeyini değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. KEDEÖ toplam puanı, aynı zamanda, eleştirel düşünme eğilimi ve/veya becerisini geliştirme amacıyla hazırlanan eğitim programlarının etkinliğini değerlendirmek için de kullanılmaktadır.

Ölçeğin kuramsal olarak belirlenmiş ve psikometrik olarak da test edilmiş yedi alt boyutu (Doğruyu arama, açık fikirlilik, analitiklik, sistematiklik, kendine güven, meraklılık ve olgunluk alt ölçekleri) bulunmaktadır ve toplam 75 maddeden oluşmaktadır (16). Orjinali İngilizce olan KEDEÖ'nin Türkçe'ye geçerlik-güvenirlilik çalışması, Kökdemir (2003) tarafından yapılmıştır (17). Ölçekte 51 tanımlayıcı ifade ve 6 alt boyut bulunmaktadır. Doğruyu arama, açık fikirlilik, analitiklik, sistematiklik, kendine güven ve meraklılık adı altında altı alt boyutu bulunan ölçek 6'lı Likert tipi bir ölçektir. Ölçekte 240'ın altında puan alanların düşük, 240-300 arasında puan alanların orta ve 300'ün üzerinde puan alanların yüksek eleştirel düşünme düzeyine sahip oldukları kabul edilmektedir. Ölçekte puan yükseldikçe eleştirel düşünme eğilimi de yükselmektedir. Alt ölçeklerde ise 40 puan altı düşük, 40-50 arası orta ve 50 puan üstü yüksek eleştirel düşünme eğilimini göstermektedir. Ölçeğin cronbach alpha değeri 0.88 olarak bulunmuştur (17). Ölçek, Alpar ve arkadaşları (2008) tarafından hemşirelik öğrencilerinde kullanılmış olup cronbach alfa değeri 0.87 olarak bulunmuş ve ölçeğin hemşirelik öğrencilerinde kullanılabilirlik güvenilir bir ölçek olduğu belirtilmiştir (18). Araştırmamızda ise ölçeğin cronbach alfa değeri 0.83 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler 15.03.2017-15.05.2017 tarihleri arasında araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Uygulama öncesi dersin sorumlu öğretim elemanlarından izin alınarak araştırmanın uygulanacağı tarih ve saatler belirlenmiştir. Planlanan tarihlerde öğrencilerin buldukları sınıflarda veri toplama araçları uygulanmadan önce, araştır-

Anketler araştırmacılar tarafından kontrol edilerek tekrar geri toplanmıştır. Anket formunun doldurulması yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS/20.0 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, yüzde) kullanılarak değerlendirilirken, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için ise Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırmaya başlamadan önce Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Etik Kurulundan etik kurul onayı (Tarih: 24.10.2016, No:2016.10.10) ve araştırmanın yapıldığı yüksekokulun müdürlüğünden yazılı izin (Tarih: 21.11.2016, No:E23991) alınmıştır. Ayrıca ölçeğin kullanılabilirliği için yazarlardan izin alınmış olup, araştırmaya katılan öğrencilerden de sözlü onam alınmış ve gönüllülük esasına dayalı katılımları sağlanmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %72.1'inin kadın, %27.9'unun erkek olduğu ve yaş ortalamalarının 21.54 ± 2.00 olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %68.7'sinin etik sorunlarla karşılaştığı, etik sorun ile karşılaşan öğrencilerin %77.5'inin bireye hastalığı hakkında bilgi verme, %74.3'ünün ise bakım uygulamaları konusunda etik sorunlarla karşılaştığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Hemşirelik Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerine Göre Dağılımı (n=233)

Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	168	72.1
Erkek	65	27.9
Yaş Ortalaması (X±SS)	21.54±2.00	
Sınıf		
2. Sınıf	79	33.9
3. Sınıf	70	30.0
4. Sınıf	84	36.1
Hemşirelik Mesleğini İsteyerek Seçme Durumu		
Evet	143	61.4
Hayır	90	38.6
Etik Sorunla Karşılaşma Durumu		
Karşılaşan	160	68.7
Karşılaşmayan	73	31.3
Karşılaştıkları Etik Sorunlar*		
İlaç uygulamaları	86	53.6
Hastalığı ile ilgili bilgi verme	124	77.5
Bakım uygulamaları	119	74.3
Etik Sorunları Fark Etme ve Bunları Çözmek için Kendini Yeterli Görme Durumu		
Evet	129	55.4
Hayır	2	0.9
Kararsızım	102	43.8

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

macılar tarafından öğrencilere araştırmaya ilişkin bilgi verilerek, araştırmaya katılımının gönüllük esasına dayandığı belirtilmiş ve öğrencilerden onamları alınmıştır.

Öğrencilerin, HÖUEDÖ toplam puan ortalaması 4.63 ± 0.57 , HÖUEDÖ alt boyut puan ortalamalarından

kişilerarası oryantasyon 5.72 ± 0.80 , modifiye özerklik 4.60 ± 0.88 , yardımseverlik 4.59 ± 0.77 , etik anlam oluşturma 4.12 ± 0.72 , etik ikilem deneyimlemek 3.44 ± 1.12 , uzman bilgisine başvurma 4.69 ± 1.03 olarak bulunmuştur (Tablo 2). KEDEÖ genel puan ortalaması 215.87 ± 22.52 bulunurken, KEDEÖ alt boyut puan ortalamalarından doğruyu arama 34.81 ± 7.85 , açık fikirlilik 40.95 ± 7.00 , analitiklik 47.57 ± 6.30 , sistematiklik 42.17 ± 7.46 , kendine güven 41.24 ± 7.97 , meraklılık 44.83 ± 7.96 olarak saptanmıştır (Tablo II). Öğrencilerin, HÖUEDÖ toplam puan ortalaması ile KEDEÖ genel puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p > 0.05$; Tablo III; Grafik I). Ancak HÖUEDÖ'nin alt boyutları ile KEDEÖ'nin alt boyutları arasında-

ki korelasyon incelendiğinde; HÖUEDÖ'nin kişilerarası oryantasyon alt boyutu ile KEDEÖ'nin toplam puan ortalaması ($p < 0.01$) ve analitiklik ($p < 0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Öğrencilerin, HÖUEDÖ'nin modifiye özerklik alt boyutu ile KEDEÖ'nin meraklılık ($p < 0.05$) alt boyutu arasında pozitif yönde, HÖUEDÖ'nin etik anlam oluşturma alt boyutu ile KEDEÖ'nin doğruyu arama ($p < 0.01$) ve açık fikirlilik ($p < 0.01$) alt boyutu arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. HÖUEDÖ'nin etik ikilem deneyimlemek alt boyutu ile KEDEÖ'nin toplam puan ortalaması ($p < 0.01$), doğruyu arama ($p < 0.05$), açık fikirlilik ($p < 0.01$) ve sistematiklik ($p < 0.01$) alt boyutları arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin, HÖUEDÖ'nin uzman bilgisine başvurma alt boyutu ile KEDEÖ'nin analitiklik

Tablo II. Hemşirelik Öğrencilerinin HÖUEDÖ ve KEDEÖ Alt Boyut Puan Ortalamalarına Göre Dağılımları (n=233)

Ölçekler ve Alt Boyutları		X± SD
HÖUEDÖ Toplam ve Alt Boyutları	Toplam	4.63± 0.56
	Kişilerarası Oryantasyon	5.72± 0.80
	Modifiye Özerklik	4.60± 0.88
	Yardımseverlik	4.59± 0.77
	Etik Anlam Oluşturma	4.12± 0.72
	Etik İkilem Deneyimlemek	3.44± 1.12
	Uzman Bilgisine Başvurma	4.69± 1.03
KEDEÖ Toplam ve Alt Boyutları	Toplam	215.87± 22.52
	Doğruyu Arama	34.81± 7.85
	Açık Fikirlilik	40.95 ± 7.00
	Analitiklik	47.57± 6.30
	Sistematiklik	42.17 ± 7.46
	Kendine Güven	41.24 ± 7.97
	Meraklılık	44.83 ± 7.96

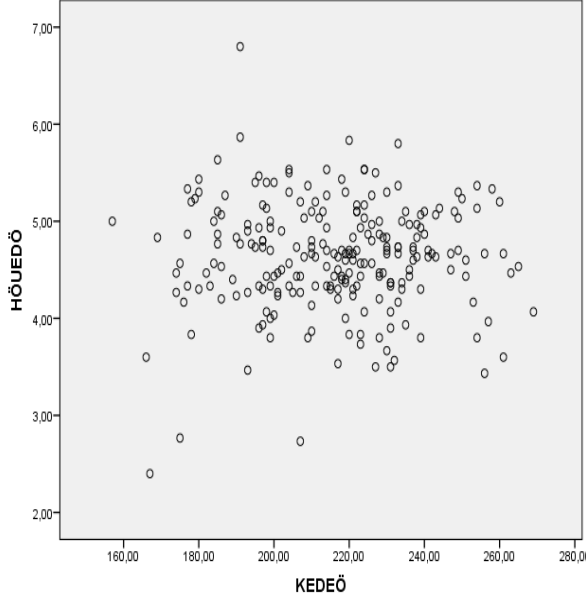
Tablo III. Hemşirelik Öğrencilerinin Etik Duyarlılıkları İle Eleştirel Düşünme Eğilimleri Arasındaki İlişki

KEDEÖ Toplam ve Alt Boyutları	HÖUEDÖ Toplam ve Alt Boyutları						
	Kişilerarası Oryantasyon	Modifiye Özerklik	Yardımseverlik	Etik Anlam Oluşturma	Etik İkilem Deneyimlemek	Uzman Bilgisine Başvurma	HÖUEDÖ Toplam
	r	r	r	r	r	r	r
Doğruyu Arama	0.110	-0.083	-0.123	-0.206**	-0.158*	-0.012	-0.130*
Açık Fikirlilik	0.224	0.007	-0.120	-0.253**	-0.297**	0.037	-0.006
Analitiklik	0.288**	0.076	0.061	0.060	-0.020	0.202**	0.180**
Sistematiklik	0.127	-0.007	-0.048	-0.105	-0.279**	0.084	-0.033
Kendine Güven	0.053	0.100	0.010	0.071	0.022	-0.026	0.067
Meraklılık	0.073	0.130*	0.047	0.069	0.023	0.135*	0.121
KEDEÖ Toplam	0.204**	-0.002	-0.049	-0.110	-0.199**	0.122	0.001

*p < 0.05, ** p< 0.01 r= Pearson korelasyon katsayısı

r<0.2 çok zayıf ilişki, r=0.2-0.4 arası zayıf ilişki, r=0.4-0.6 arasında orta ilişki, r=0.6-0.8 arasında yüksek ilişki, r=0.8> çok yüksek ilişki

($p < 0.01$) ve meraklılık ($p < 0.05$) alt boyutları arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. HÖUEDÖ toplam puanı ile KEDEÖ'nin doğruyu arama ($p < 0.05$) alt boyutu arasında negatif yönlü ve HÖUEDÖ toplam puanı ile KEDEÖ'nin analitiklik alt boyutu arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p < 0.01$) (Table III).

Grafik I. Hemşirelik Öğrencilerinin Etik duyarlılık toplam puan ortalaması ile eleştirel düşünme eğilimi genel puan ortalaması arasındaki korelasyona ilişkin saçılım grafiği

TARTIŞMA

Hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıkları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılık düzeyi nötr olarak bulunmuştur. Hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan diğer çalışmalarda ise; hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıklarını orta (2,19) ve düşük düzeyde (9) olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırma sonuçları arasındaki bu farklılıkların öğrencilerin eğitim aldıkları okullardaki eğitim müfredatından ve uygulama alanlarındaki farklılıktan kaynaklandığı düşünülebilir. Çalışan hemşireler üzerinde yapılan çalışmalarda ise hemşirelerin etik duyarlılık düzeyleri orta (1,7,20) ve yüksek düzeyde (21) bulunmuştur. Bu durum; hemşirelik öğrencilerinin mezun olduktan sonra hemşire olarak karar vermede yer almaları ve mesleki deneyimlerinin artması, daha fazla etik sorunla karşılaşmaları ile etik duyarlılıklarının arttığını düşündürmektedir.

Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin KEDEÖ puanına göre eleştirel düşünme eğilimlerinin düşük düzeyde olduğu bulunmuştur. KEDEÖ'nün alt boyutlarında ise doğruyu arama alt boyutunun düşük düzeyde olduğu, açık fikirlilik, kendine güven, analitiklik, sistematiklik ve meraklılık alt boyutlarında ise orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmaları, araştırma sonuçlarının destekler nitelikte olup, hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin düşük düzeyde olduğu saptanmıştır (22-25). Buna karşın hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin orta düzeyde oldu-

ğunu belirleyen çalışmaları da bulunmaktadır (26-28). Araştırmamız ve yapılan diğer çalışmaları hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim düzeylerinin istendik düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum hemşirelik bakımı verilirken olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir. Hemşirelik mesleği bireye ve topluma daha iyi hemşirelik bakımı verebilmek için sürekli eleştirel düşünmek ve problem çözmek durumunda olan bir meslektir. Bilim, teknoloji ve tıp alanında hızlı gelişmelerin yaşandığı bir çağda özellikle hemşirelik gibi hızlı ve doğru kararların alınmasını gerektiren meslek alanlarında akılcı kararların alınması için eleştirel düşünme becerilerinin sürekli olarak kullanılması gerekmektedir (29).

Araştırmada öğrencilerin, etik duyarlılık ve eleştirel düşünme eğilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır (Tablo III; Grafik I). Bunun nedeni çalışmamızda öğrencilerin etik duyarlılıkları nötr ve eleştirel düşünme eğilimlerinin düşük olmasından kaynaklanmış olabilir. Kim (2015) ve Yeom ve ark. (2017)'nin yaptıkları çalışmalarda öğrencilerin etik duyarlılıkları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında pozitif yönde bir ilişki bulunurken (10,14), Ahn ve Yeom'in (2014) yaptıkları çalışmada ise öğrencilerin etik duyarlılıkları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur (9). Bu durum araştırma gruplarının farklı bölgelerde yapılmış olmasından kaynaklanabilir. Bu sonuçlar doğrultusunda hemşirelik öğrencilerinde etik duyarlılık ile eleştirel düşünme eğilimi arasındaki ilişkinin tam olarak ortaya konmasında daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Bu alanda yapılan çalışmaların kısıtlılığı nedeniyle HÖUEDÖ'nin alt boyutları ile KEDEÖ'nin alt boyutları arasındaki ilişki kendi içerisinde tartışılmıştır. Araştırmada öğrencilerin HÖUEDÖ'nin kişilerarası oryantasyon alt boyutu ile KEDEÖ'nin toplam puan ortalaması ve analitiklik alt boyutu arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Kişilerarası oryantasyon; hasta ile güvene dayalı bir ilişki kurmak ve hastanın belirlenen ihtiyaçlarını karşılama yardımcı olmak için yollar bulmayı tanımlamaktadır (5). Buna göre; hemşirelik öğrencilerinin oryantasyon duyarlılığı arttıkça eleştirel düşünme eğilimleri, analitiklik eğilimleri artmaktadır. Hemşirelik öğrencisinin hastanın ihtiyacına duyarlı olması ve yardım etmek için yollar araması, öğrenciyi hasta için seçenekleri aramaya, sorun çıkabilecek durumlara karşı dikkatli olmaya ve zor problemler karşısında akıl yürütme sevk edebilmektedir.

Öğrencilerin, HÖUEDÖ'nin etik anlam oluşturma ve etik ikilem deneyimlemek alt boyutu ile KEDEÖ'nin açık fikirlilik alt boyutu arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu durum öğrencilerin KEDEÖ puanının düşük olmasından kaynaklanabileceğini düşündürmekte ve dolayısıyla hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin, HÖUEDÖ'nin uzman bilgisine başvurma alt boyutu ile KEDEÖ'nin analitiklik ve meraklılık alt boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Uzman bilgisine başvurma duyarlılığı artan hemşirelik öğrencilerinin analitiklik ve meraklılık eğilimleri de artmaktadır. Hemşirelik öğrencilerinin karşılaştığı problemi çözmek için uzman görüşüne başvurma problemi çözme

eğiliminde olduklarının bir göstergesi olabilir. Problem çözüme becerisi yüksek olan öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin de yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (27,30,31). Bu sonuçlar bir kez daha hemşirenin doğru karar verebilmesi ve sorunlara çözüm getirebilmesi için bilgiyi aramanın, sorgulamanın, araştırmanın önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Etik duyarlılık etik karar vermenin duygusal bir yönü iken, eleştirel düşünme eğilimi ise etik davranış için klinik akıl yürütmenin mantıksal bir yönüdür (10). Yeom ve ark., (2017) hemşirelik öğrencilerinin mesleki dürüstlüklerinin geliştirilebilmesi için hemşirelik etik eğitiminin içeriğinde etik duyarlılık ve eleştirel düşünmeye de yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (10). Araştırmamızda etik duyarlılık ve eleştirel düşünme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Bunun nedeni araştırmada etik duyarlılık puanı ve eleştirel düşünme eğilimleri puanının düşük olmasından kaynaklanmış olabilir. Hemşirelerin etik ve etik duyarlılığa ilişkin farkındalığın artırılması ve dolayısıyla etik sorunları tanıma ve çözümünün sağlanabilmesi için, lisans eğitimleri boyunca ve mezuniyet sonrası sürekli eğitim programlarında bu konuya yer verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Borhani F, Abbaszadeh A, Mohamadi E, Ghasemi E, Hoseinabad-Farahani MJ. Moral sensitivity and moral distress in Iranian critical care nurses. *Nursing Ethics* 2017; 24:474-482.
- Borhani F, Abbaszadeh A, Hoseinabadi-Farahani MJ. Moral sensitivity and its dimensions in Iranian nursing students. *Journal of medical ethics and history of medicine* 2016; 9.
- Karaöz S. Cerrahi hemşireliği ve etik. *CÜ Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 2000; 4:1-8.
- Fernandes MI, Moreira IM. Ethical issues experienced by intensive care unit nurses in everyday practice. *Nursing Ethics* 2013; 20:72-82.
- Yılmaz-Sahin S, Iyigun E, Acikel C. Validity and reliability of a Turkish version of the modified moral sensitivity questionnaire for student nurses. *Ethics & Behavior* 2015; 25:351-359.
- Nora CRD, Zoboli ELCP, Vieira MM. Moral sensitivity in primary health care nurses. *Revista Brasileira de Enfermagem* 2017; 70:308-316.
- Aksu T, Akyol A. İzmir'deki hemşirelerin etik duyarlılıklarının incelenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History* 2011; 19:16-24.
- Kahriman İ, Çalık KY. Klinik hemşirelerin etik duyarlılığı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2017; 6:111-121.
- Ahn SH, Yeom HA. Moral sensitivity and critical thinking disposition of nursing students in Korea. *International Journal Of Nursing Practice* 2014; 20:482-489.
- Yeom HA, Ahn SH, Kim SJ. Effects of ethics education on moral sensitivity of nursing students. *Nursing Ethics* 2017; 24:644-652.
- Sinclair J, Papps E, Marshall B. Nursing students' experiences of ethical issues in clinical practice: A New Zealand study. *Nurse Education In Practice* 2016;17:1-7.
- Callister LC, Luthy KE, Thompson P, Memmott RJ. Ethical reasoning in baccalaureate nursing students. *Nursing Ethics* 2009; 16:499-510.
- Kurt FY, Atay S, Arıkan D. Hemşirelik öğrencilerinin etik karar verebilme düzeyi. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History* 2013; 21:79-87.
- Kim JI. Critical Thinking disposition, professional self-concept and moral sensitivity in nursing students. *Journal of the Korea Academia-Industrial cooperation Society* 2015; 16: 6053-6060.
- Comrie RW. An analysis of undergraduate and graduate student nurses' moral sensitivity. *Nursing Ethics* 2012;19:116-127.
- Facione NC, Facione PA, Sanchez CA. Critical thinking disposition as a measure of competent clinical judgment: The development of the California Critical Thinking Disposition Inventory. *Journal of Nursing Education* 1994; 33:345-350.
- Kökdemir D. Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözüme. *Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara* 2003;1-148.
- Alpar ŞE, Şenturan L, Karabacak Ü, Sabuncu N. Change in the health promoting lifestyle behaviour of Turkish university nursing students from beginning to end of nurse training. *Nurse Education in Practice* 2008; 8:382-388.
- Akca-Kilic N, Simsek N, Arslan-Efe D, Senturk S, Akca D. Moral Sensitivity among senior nursing students in Turkey. *International Journal of Caring Sciences* 2017; 10:1031.
- Huang FF, Yang Q, Zhang J, Khoshnood K, Zhang JP. Chinese nurses' perceived barriers and facilitators of ethical sensitivity. *Nursing Ethics* 2016; 23:507-522.
- Kim YS, Park JW, You MA, Seo YS, Han SS. Sensitivity to ethical issues confronted by Korean hospital staff nurses. *Nursing Ethics* 2005; 12: 595-605.
- Çelik S, Yılmaz F, Karataş F, Betül AL, Karakaş NS. Hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri ve etkileyen faktörler. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi* 2015; 2:74-85.
- Pai HC, Eng CJ, Ko HL. Effect of caring behavior on disposition toward critical thinking of nursing students. *Journal of Professional Nursing* 2013; 29: 423-429.
- Çınar N, Akduran F, Aşkın M, Altınkaynak S. Hemşirelik bölümü öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeyi ve eleştirel düşüncelerini etkileyen faktörler. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri* 2012; 4:8-14.
- Şenturan L, Alpar ŞE. Hemşirelik öğrencilerinde eleştirel düşünme. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2008; 12:22-30.
- Dirimeşe E, Dicle A. Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin değerlendirilmesi. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences* 2012; 15:89-98.
- Beşer A, Kıssal A. Critical thinking dispositions and problem solving skills among nursing students. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi* 2009; 2:88-94.

28. Shin K, Jung DY, Shin S, Kim MS. Critical thinking dispositions and skills of senior nursing students in associate, baccalaureate, and RN-to-BSN programs. *Journal of Nursing Education* 2006; 45:233-237.
29. Akca-Kilic N, Taşçı S. Hemşirelik eğitimi ve eleştirel düşünme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2009; 5:187-195.
30. Kantek F, Öztürk N, Gezer N. Bir sağlık yüksekokulunda öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin incelenmesi. In *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* 2010; 11:186-190.
31. Tümkaya S, Aybek B, Aldağ H. An Investigation of university students' critical thinking disposition and perceived problem solving skills. *Eurasian Journal of Educational Research* 2009; 36:57-74.

